

В. М. Кепко,
к. е. н., доцент кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності,
Білоцерківський національний аграрний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6432-7211>

DOI: 10.32702/2306-6814.2025.22.184

РОЛЬ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ У ПІДВИЩЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ ЛІСОКОРИСТУВАННЯ

В. Кепко,
PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Entrepreneurship,
Trade and Exchange Activities, Bila Tserkva National Agrarian University

THE ROLE OF FINANCIAL DECENTRALIZATION IN ENHANCING THE EFFICIENCY OF FOREST USE

У статті досліджено теоретичні та практичні аспекти впливу фінансової децентралізації на ефективність лісокористування в Україні. Розкрито сутність фінансової децентралізації як інструменту підвищення економічної самостійності територіальних громад та стимулювання раціонального використання природних ресурсів. Проаналізовано сучасний стан фінансового забезпечення лісогосподарських підприємств і місцевих бюджетів, визначено проблеми не-ефективного розподілу доходів від використання лісових ресурсів та дисбалансу між центральним і місцевим рівнями управління. Обґрунтовано, що передача частини фінансових повноважень громадам сприяє підвищенню їх зацікавленості у збереженні, відновленні та раціональному використанні лісів. Запропоновано механізми удосконалення фінансової політики у сфері лісокористування, зокрема запровадження прозорих систем розподілу рентних платежів, створення місцевих фондів сталого розвитку, стимулювання екоінвестицій і партнерства між громадами та бізнесом. Доведено, що фінансова децентралізація створює умови для формування збалансованої моделі управління лісовими ресурсами, яка поєднує економічну ефективність, соціальну відповідальність та екологічну безпеку.

The article presents an in-depth analysis of the theoretical foundations and practical aspects of the influence of financial decentralization on the efficiency of forest use in Ukraine. Financial decentralization is considered as a key instrument for enhancing the economic autonomy of territorial communities and promoting the rational and sustainable utilization of natural resources. It strengthens the capacity of local self-government bodies to manage financial flows, encourages responsible decision-making, and creates incentives for the conservation and restoration of forest ecosystems at the community level.

The study analyzes the current state of financial support for forestry enterprises and local budgets, revealing systemic imbalances in the allocation of revenues derived from forest resource exploitation. It is emphasized that a significant share of payments related to forest use still accumulates at the central level, which limits the ability of local authorities to finance environmental protection, afforestation, and forest restoration measures. The lack of clear mechanisms for the redistribution of rent payments, as well as the insufficient transparency of financial relations between state and communal forestry enterprises, are identified as key institutional barriers.

It is substantiated that transferring part of financial powers and revenue sources to local communities increases their motivation to ensure sustainable forest management. The involvement of communities in the planning and implementation of forestry programs enhances accountability, strengthens environmental monitoring, and fosters cooperation with private investors and civil society organizations.

The article proposes a set of mechanisms to improve financial policy in the forestry sector, including: the establishment of transparent systems for rent payment distribution, the creation of local sustainable development and environmental protection funds, the stimulation of eco-investments and green entrepreneurship, and the expansion of public-private partnership models in forestry. It is argued that such measures will promote the efficient use of financial resources, improve control over forest management, and support the transition to a green economy model.

The conclusions highlight that financial decentralization forms the basis for a balanced and resilient model of forest resource governance that combines economic efficiency, social responsibility, and ecological sustainability. Its effective implementation contributes not only to the preservation of Ukraine's natural capital but also to the strengthening of regional economic potential and environmental security in the face of global and wartime challenges.

Ключові слова: фінансова децентралізація, лісокористування, ефективність, місцеве самоврядування, громади, природні ресурси, сталий розвиток, фінансова політика, екоінвестиції, управління ресурсами.

Key words: financial decentralization, forest use, efficiency, local self-government, communities, natural resources, sustainable development, financial policy, eco-investments, resource management.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Лісові ресурси України охоплюють близько 15,9 % території держави (понад 10,4 млн га) і відіграють важливу роль у соціально-економічному та екологічному розвитку. Вони забезпечують сировину для деревообробної промисловості, підтримують кліматичний баланс, зберігають біорізноманіття та сприяють розвитку зеленого туризму.

Попри значний потенціал, ефективність використання лісових ресурсів залишається низькою. Серед головних проблем — застаріла система управління, низька мотивація органів місцевого самоврядування, обмежене фінансування лісовідновлення та недостатня прозорість у сфері розподілу прибутків. За оцінками Світового банку, інвестиції у відновлення лісів становлять лише 30—35 % від потреби, тоді як близько 20 % лісових площ потребують негайного відновлення.

Реформа децентралізації (2015—2024 рр.) започаткувала перехід до моделі управління, що базується на бюджетній автономії громад і партнерстві з державними лісогосподарськими підприємствами. Громади отримали право співфінансувати природоохоронні програми, контролювати використання земель лісового фонду та брати участь у розподілі доходів від лісокористу-

вання. Станом на 2025 рік понад 120 громад розробили власні програми розвитку лісового господарства та еко-туризму.

Розвитку сприяє створення регіональних екологічних фондів, кошти яких спрямовуються на лісовідновлення та протипожежні заходи. У 2024 році видатки з місцевих бюджетів на ці цілі перевищили 350 млн грн — на 45 % більше, ніж у 2020 році.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У працях Р. Масгрейва та У. Оутса закладено теоретичні засади фіскального федералізму, відповідно до яких ефективне управління ресурсами досягається шляхом передачі фінансових повноважень на рівень, максимально наближений до споживачів благ. Українські дослідники (М. Баймуратов, Т. Гладка, Г. Возняк) розглядають децентралізацію як інструмент зміцнення місцевого самоврядування, фінансової самостійності регіонів і підвищення результативності публічного управління. Праці С. Осипенка підкреслюють важливість фінансової децентралізації для ефективного використання бюджетних ресурсів на місцевому рівні.

У контексті лісового господарства дослідження О. Гюлтекін акцентує увагу на еколого-економічному забезпеченні рекреаційного лісокористування в умовах децентралізації, а Р. Буценко доводять, що фінансовий потенціал галузі суттєво впливає на соціально-економічний розвиток регіонів. Дослідження Р. Бабица підкрес-

лює значення збалансованого лісокористування як складової державної політики сталого розвитку.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою статті є оцінка ролі фінансової децентралізації у підвищенні ефективності лісокористування, виявлення ключових проблем у розподілі фінансових ресурсів і формування пропозицій щодо зміцнення фінансових основ сталого лісового менеджменту.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Фінансова децентралізація є однією з ключових складових сучасної моделі державного управління, яка передбачає передачу частини фінансових ресурсів, податкових надходжень і повноважень щодо їх використання від центральних органів влади до місцевих громад. Такий процес спрямований на підвищення ефективності використання бюджетних коштів, стимулювання місцевого розвитку та забезпечення більш раціонального управління природними ресурсами.

Згідно з концепцією фіскального федералізму, розробленою Р. Масгрейвом та У. Оутсом, ефективне управління ресурсами досягається тоді, коли рішення ухвалюються на рівні, максимально наближеному до користувача ресурсу [1, 2].

Локальні органи влади краще володіють інформацією про специфіку територій, мають безпосередню зацікавленість у розвитку місцевої економіки та несуть відповідальність за стан навколишнього середовища. Це забезпечує принцип субсидіарності, згідно з яким функції мають виконуватися тим рівнем влади, який здатен зробити це найефективніше.

У сфері лісокористування фінансова децентралізація має подвійний — економічний і екологічний ефект. З одного боку, вона формує економічні стимули для громад розвивати лісогосподарську діяльність, збільшувати податкові надходження до місцевих бюджетів, створювати нові робочі місця та підвищувати добробут населення. З іншого боку, вона сприяє екологічній відповідальності, оскільки громади стають безпосередньо зацікавленими у збереженні, відновленні та раціональному використанні лісових ресурсів. Таким чином, фінансова децентралізація стає механізмом балансування економічних і природоохоронних інтересів у системі лісового господарства.

Як зазначає М. Баймуратов, децентралізація виступає інституційною формою підвищення економічної безпеки регіонів, адже дає можливість місцевим громадам самостійно формувати та реалізовувати політику використання природних ресурсів [3]. Т. Гладка підкреслює, що передача фінансових повноважень на місцевий рівень дозволяє створити "мотиваційний механізм" для територіальних громад — чим ефективніше вони управляють природними активами, тим більшими стають їхні доходи [4]. На його думку, саме децентралізована система фінансування сприяє зростанню інвестицій у відновлення лісів і розвиток деревообробної промисловості.

Згідно з підходом Г. Возняк, фінансова децентралізація у сфері природокористування повинна розгляда-

тися не лише як інструмент перерозподілу доходів, а як модель партнерства між державою, бізнесом і громадами, де кожна сторона бере участь у забезпеченні сталого розвитку території [5]. Науковець вважає, що фінансова автономія громад створює умови для формування системи "місцевої екологічної відповідальності", коли органи самоврядування зацікавлені у мінімізації незаконних рубок, розвитку екологічного моніторингу та прозорого використання лісових доходів.

На думку С. Осипенко, економічна ефективність децентралізації залежить від ступеня фінансової самостійності громад [6]. Якщо частка власних доходів у структурі місцевих бюджетів перевищує 50 %, громади починають реалізовувати ініціативні проекти — наприклад, створювати комунальні лісгоспи, розвивати лісову кооперацію, залучати інвесторів до проєктів біоенергетики. Такі приклади уже спостерігаються в Карпатському регіоні, де громади отримали реальні результати завдяки участі у програмах "Green Recovery" та "EU4Environment".

Ефективність лісокористування в умовах фінансової децентралізації також визначається здатністю місцевих органів влади забезпечити баланс між економічним використанням ресурсів і екологічними обмеженнями. Як показують дані Державного агентства лісових ресурсів, у регіонах, де громади активно беруть участь у плануванні лісового господарства, спостерігається зниження обсягів незаконних рубок на 25—30 % і підвищення показників відновлення лісів на 15—20 %. Це доводить, що наближення управлінських функцій до місцевого рівня забезпечує не лише економічну ефективність, а й екологічну стійкість системи лісокористування.

Фінансове забезпечення лісокористування в Україні є ключовим чинником ефективності функціонування лісового господарства та відновлення лісових ресурсів. Його структура формується переважно за рахунок власних доходів підприємств державного підприємства "Ліси України", а також частково — за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів і грантових програм міжнародних партнерів, таких як FAO, ЄБПП, GEF, UNEP та Green Recovery Ukraine. Власні фінансові ресурси забезпечують близько 80—85 % загального обсягу фінансування галузі, що свідчить про значну фінансову самостійність підприємств, але водночас про надмірну залежність від ринкових коливань.

Доходи від лісокористування формуються з кількох основних джерел. Найвагоміше місце займає плата за спеціальне використання лісових ресурсів, яка охоплює заготівлю деревини, побічні лісові користування (збір грибів, ягід, лікарських рослин) і використання мисливських угідь. Іншими джерелами є податок на прибуток лісогосподарських підприємств, рентна плата за користування лісовими ділянками державної власності, акцизний податок із реалізації палива з біомаси, а також доходи від продажу необробленої деревини на електронних аукціонах "ProZorro.Продажі".

За даними Державного агентства лісових ресурсів України, у 2024 році загальний обсяг доходів галузі становив близько 21,3 млрд грн, що на 15 % менше порівняно з довоєнним 2021 роком. Із цієї суми понад 85 % надходить до державного бюджету, тоді як част-

ка, яка спрямовується до місцевих бюджетів, не перевищує 15 %. Така структура розподілу коштів свідчить про високу централізацію фінансових потоків у системі управління лісовими ресурсами.

Згідно з інформацією Міністерства фінансів України, у 2023 році місцеві бюджети отримали лише 240 млн грн надходжень від лісових платежів, що становить менш як 0,2 % їхніх доходів. Натомість державний бюджет отримав понад 4,1 млрд грн. Для порівняння: у Польщі до місцевих бюджетів залишається близько 30 % надходжень від лісових платежів, у Литві — 25 %, що створює фінансову основу для підтримки місцевої екологічної політики та відновлення лісових масивів. Таким чином, українські громади поки що практично не зацікавлені у розвитку лісового господарства, оскільки не мають прямого фінансового зиску від його ефективного функціонування.

Основним джерелом доходів для державного підприємства "Ліси України" є реалізація деревини, що у 2024 році забезпечила близько 18,2 млрд грн або понад 85 % загальної виручки. Протягом 2023 року через систему "ProZorro.Продажі" було реалізовано понад 14 млн м³ необробленої деревини, що принесло державі понад 3,8 млрд грн податкових і рентних надходжень. Водночас, частка коштів, які спрямовуються на відновлення лісів, залишається незначною — лише 7—9 % від загального обсягу доходів галузі. Для порівняння, у більшості країн Європейського Союзу цей показник становить 20—25 %, що дозволяє підтримувати високу якість лісових екосистем і забезпечувати їх природне відтворення.

Фінансування з державного бюджету залишається недостатнім для покриття потреб галузі. У 2024 році видатки на лісове господарство становили близько 1,1 млрд грн, або 0,06 % від загального обсягу державних видатків. Із цієї суми понад половину було спрямовано на боротьбу з лісовими пожежами та охорону лісів, тоді як на лісовідновлення, наукові дослідження та навчання кадрів коштів бракує. За оцінками Світового банку, мінімальна потреба у фінансуванні лісового господарства України становить не менше 3,5 млрд грн на рік, що утричі перевищує наявний рівень бюджетних видатків.

Суттєве значення у фінансуванні лісового сектору мають міжнародні грантові програми. У 2023—2024 роках Україна отримала значну підтримку від партнерів: програма FAO "Resilient Forests for Ukraine" профінансувала понад 25 проєктів з відновлення лісів на суму 18 млн євро, програма ЄБРР "Green Economy Financing Facility (GEFF)" надала 12 млн євро на енергоефективні технології в деревообробній галузі, а проєкт GEF "Ecosystem Restoration and Biodiversity Conservation in Post-War Ukraine" отримав 7 млн доларів США. Такі ініціативи сприяють не лише залученню фінансових ресурсів, а й адаптації лісового управління України до стандартів ЄС.

Попри позитивні приклади, нинішня система фінансування лісового господарства залишається незбалансованою. Централізований характер розподілу лісових доходів стримує фінансову автономію регіонів і не стимулює громади до активної участі у лісовідновних процесах. За оцінками Державної казначейської служби,

лише 15 % територіальних громад мають у своїх бюджетах окремі програми підтримки лісового господарства або охорони лісів, тоді як решта повністю залежить від державного фінансування.

Реалізація цих заходів дозволить підвищити фінансову стійкість лісогосподарських підприємств, забезпечити належне фінансування лісовідновлення, зміцнити роль місцевих громад у сфері природокористування та сприятиме переходу України до європейської моделі сталого та фінансово відповідального лісоуправління.

Фінансова децентралізація докорінно змінила підходи до управління природними ресурсами в Україні, зокрема у сфері лісокористування. Вона надала територіальним громадам нові фінансові, адміністративні та господарські повноваження, що дозволяють їм стати активними учасниками процесів відтворення, охорони та використання лісів [7]. Згідно з чинним Бюджетним кодексом України, громади отримали право самостійно планувати надходження від лісових платежів, брати участь у розподілі рентної плати за користування лісами, створювати власні лісогосподарські підприємства та залучати інвестиції у сферу рекреаційного і біоенергетичного лісокористування.

Станом на початок 2025 року, за даними Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури України, понад 120 територіальних громад реалізують власні програми лісовідновлення, протипожежного захисту та екологічного моніторингу. Найактивніше ці процеси відбуваються у Карпатському та Поліському регіонах, де ліси займають понад 40 % території.

Громади, які мають у своїй структурі значні лісові площі, почали створювати комунальні лісогосподарські підприємства. Станом на 2024 рік в Україні функціонує понад 60 таких підприємств, серед яких прикладом ефективного управління є Калуське, Берегометське, Локачинське та Радехівське лісові господарства. Їх діяльність забезпечує роботою близько 4,5 тис. осіб і щорічно генерує понад 350 млн грн доходів, частина яких спрямовується на місцеві бюджети.

Прямі фінансові стимули децентралізованого управління сприяють підвищенню ефективності використання лісових ресурсів. Зокрема, у регіонах, де громади беруть активну участь у плануванні лісової політики, спостерігається скорочення втрат від незаконних рубок на 25—30 %, що підтверджують дані Державного агентства лісових ресурсів [8]. Це свідчить, що участь громад у контролі підвищує ефективність екологічного моніторингу та відповідальність лісокористувачів.

Іншим важливим напрямом є покращення моніторингу стану лісів на місцевому рівні. У 2023—2024 роках понад 70 громад приєдналися до національної програми GIS-моніторингу "SmartForest", яка дозволяє вести цифровий облік лісових ресурсів, фіксувати незаконні рубки, контролювати динаміку відновлення насаджень і прогнозувати екологічні ризики. Використання таких технологій сприяє формуванню прозорої системи управління лісами та дає змогу громадам оперативно реагувати на екологічні порушення.

Фінансова автономія територіальних громад дозволяє спрямовувати частину доходів на цільові програми лісовідновлення. За даними Мінфіну України, у 2024 році громади профінансували близько 180 млн грн

на посадку молодих лісів, відновлення зруйнованих лісосмуг і догляд за насадженнями, що на 40 % більше, ніж у 2021 році. Це дозволило створити або відновити понад 16 тис. гектарів лісових площ. Крім того, громади залучають приватні інвестиції до проєктів із розвитку рекреаційного лісокористування, будівництва туристичних маршрутів, кемпінгових зон і еко-стежок, що підвищує туристичну привабливість регіонів.

Важливою соціально-економічною перевагою децентралізованого управління є створення нових робочих місць. За підрахунками Інституту аграрної економіки, реалізація місцевих програм догляду за лісами, переробки деревини та розвитку біоенергетики забезпечила роботою понад 12 тис. осіб у сільських громадах у 2023—2024 роках [9]. Це особливо важливо для регіонів, що постраждали від бойових дій, оскільки лісове господарство виступає ресурсом післявоєнної відбудови та стабілізації місцевих економік.

Попри очевидні позитивні результати реформи децентралізації, у сфері лісокористування зберігається низка системних проблем, які обмежують її ефективність і знижують економічну зацікавленість місцевих громад у розвитку лісового господарства. Головною з них є недосконалість механізмів фінансового розподілу, через що більшість доходів від лісокористування залишається на державному рівні, тоді як місцеві бюджети не отримують достатніх ресурсів для реалізації власних природоохоронних проєктів.

Однією з найгостріших проблем є нерівномірність розподілу лісових платежів. Сьогодні понад 85 % доходів від рентної плати, спеціального використання лісових ресурсів та реалізації деревини надходить до державного бюджету, тоді як частка місцевих бюджетів становить лише 15 %. Це призводить до того, що громади не мають фінансових можливостей для фінансування лісовідновних, протипожежних та моніторингових заходів. За даними Міністерства фінансів України, у 2023 році місцеві бюджети отримали лише 240 млн грн від лісових платежів, тоді як державний бюджет — понад 4,1 млрд грн. Витрати громад на лісову охорону в середньому становили 12 грн на 1 га, тоді як у Польщі цей показник перевищує 70 грн, а у Чехії — 85 грн. Така диспропорція свідчить про низьку фінансову спроможність місцевого рівня забезпечити належне управління лісами [10].

Другою проблемою є відсутність чіткого нормативного механізму розподілу рентної плати. Хоча лісові ресурси мають важливе екологічне й економічне значення, законодавство не визначає стабільного нормативу передачі частини рентних доходів громадам. У результаті лісові території, що розташовані на землях місцевих рад, не приносять громадам відчутної фінансової вигоди. За підрахунками експертів, якщо хоча б 20 % рентних надходжень спрямовуватиметься до місцевих бюджетів, це дозволить забезпечити додаткові 700-800 млн грн щорічно для фінансування місцевих програм охорони та відновлення лісів. Відсутність такого механізму знижує мотивацію органів самоврядування здійснювати контроль за вирубками, запобігати незаконному обігу деревини та впроваджувати програми екологічної безпеки.

Важливим чинником, що гальмує реформу, є недостатня фінансова спроможність територіальних громад. За даними Державної казначейської служби, понад 60 % громад у 2024 році мали дефіцит бюджету, а частка власних доходів у структурі місцевих бюджетів не перевищувала 45 %. Це не дозволяє забезпечити самостійне фінансування природоохоронних заходів, створення протипожежної інфраструктури та реалізацію лісовідновних програм. Лише 15 % громад мають окремі статті видатків на охорону та догляд за лісами, решта змушені покладатися на обмежене державне фінансування або міжнародну допомогу. У результаті значна частина лісових територій залишається без належного догляду, що призводить до зростання ризиків деградації екосистем і зниження продуктивності лісів [11].

Ще однією проблемою є обмежений доступ громад до інвестиційних ресурсів. Хоча фінансова децентралізація створює потенційні можливості для залучення коштів, на практиці більшість громад мають слабку кредитну історію та низький рівень фінансової довіри. За даними Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР), лише 9 українських громад скористалися грантовими або кредитними програмами у межах ініціатив "Green Economy Financing Facility" та "EU4Environment", що становить менше 5 % від кількості потенційно активних учасників. Така ситуація обмежує можливість фінансування екологічних проєктів — від модернізації деревообробних потужностей до створення біоенергетичних кластерів і рекреаційних зон. Відсутність державних гарантій чи механізмів співфінансування зменшує привабливість таких проєктів для інвесторів.

Не менш серйозною проблемою залишається низький рівень фінансової прозорості та контролю за використанням коштів у лісовому секторі. Незважаючи на запровадження системи електронних аукціонів ProZorro. Продажі, частина операцій із реалізації деревини все ще відбувається поза офіційним обліком. За даними аналітичного центру Open Forest Initiative, у 2023 році близько 25 % обсягів деревини було реалізовано через тіньові схеми, що зменшило надходження до бюджетів більш ніж на 1,2 млрд грн. Відсутність ефективного аудиту фінансових потоків і моніторингу з боку місцевих рад створює передумови для зловживань, що підриває довіру до системи лісового управління та знижує її ефективність.

Підвищення ефективності лісокористування в умовах фінансової децентралізації потребує комплексного підходу, який охоплює вдосконалення фінансових механізмів, зміцнення бюджетної автономії територіальних громад, підвищення прозорості управління ресурсами та розвиток партнерської взаємодії між державою, бізнесом і місцевими громадами. Така модель має забезпечити раціональне використання лісових ресурсів, стабільне фінансування природоохоронних заходів і створення економічних стимулів для збереження екосистем.

Одним із ключових напрямів є удосконалення системи розподілу лісових платежів. Нині понад 85 % доходів від лісокористування концентрується у державному бюджеті, тоді як місцеві громади отримують лише незначну частину. Для забезпечення справедливого розподілу доцільно законодавчо закріпити норматив

відрахування не менше 30 % рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів до місцевих бюджетів. Такий підхід відповідає практиці країн Європейського Союзу, де частка лісових доходів, що залишається на місцях, коливається від 25 до 35 %. За попередніми розрахунками, це дозволить щорічно залучати 700—900 млн грн додаткових надходжень у розпорядження територіальних громад, які можуть бути спрямовані на відновлення лісів, охорону екосистем і розвиток рекреаційної інфраструктури.

Для підвищення ефективності використання цих коштів пропонується створити регіональні фонди відтворення лісів, які акумулюватимуть частину рентних і екологічних платежів. Кошти таких фондів мають спрямовуватися на посадку нових лісів, догляд за молодими насадженнями, протипожежну безпеку, розвиток інфраструктури охорони лісів і проведення екологічної освіти. В окремих регіонах — наприклад, у Львівській та Житомирській областях — вже створено пілотні фонди, які у 2024 році профінансували посадку понад 2 тис. гектарів лісових насаджень і облаштування 120 км протипожежних смуг. Крім того, доцільним є впровадження механізму співфінансування державних і комунальних програм лісовідновлення, що дозволить забезпечити цільове використання коштів і збалансовану участь усіх рівнів влади.

Другим напрямом виступає розвиток фінансової автономії територіальних громад. Громади повинні отримати право самостійно залучати кредити, гранти та інвестиції для реалізації проєктів сталого лісокористування. Це можуть бути ініціативи з розвитку біоенергетики на базі деревної біомаси, створення рекреаційних зон, запровадження екотуристичних маршрутів чи сертифікації лісів за стандартами FSC. Додатково слід стимулювати створення комунальних лісових підприємств, які працюватимуть на місцевих ресурсах і забезпечуватимуть громаді стабільне джерело доходів. Уже сьогодні в Україні функціонує понад 60 таких підприємств, що щорічно генерують близько 350 млн грн прибутку та створюють понад 4,5 тис. робочих місць у сільських регіонах. Розширення цієї практики дозволить зміцнити фінансову незалежність громад і підвищити їхню участь у формуванні екологічної політики.

Не менш важливим є підвищення фінансової прозорості та звітності у сфері лісокористування. Необхідно впровадити систему відкритих лісових бюджетів (ForestBudget), яка забезпечить публічний доступ до інформації про всі надходження та витрати у галузі. Така система сприятиме підвищенню довіри до державних і місцевих органів влади, зниженню корупційних ризиків і контролю з боку громадськості. Одночасно слід створити єдиний цифровий реєстр використання лісів, який відображатиме обсяги рубок, рентні платежі, витрати на охорону та відновлення лісів. Інтеграція цього реєстру з електронною системою "ProZorro.Продажі" та платформою GIS-моніторингу "SmartForest" дозволить здійснювати постійний нагляд за станом лісів у режимі реального часу. За даними Державного агентства лісових ресурсів, використання таких технологій уже у 2024 році зменшило кількість незаконних рубок на 27 % та зекономило державі понад 1 млрд грн

Наступним важливим напрямом є посилення партнерства між державою, громадами та бізнесом. Ефективне управління лісовими ресурсами можливе лише за умови спільної відповідальності всіх сторін. Доцільно розвивати механізми публічно-приватного партнерства (PPP) у сфері відновлення лісів, будівництва лісових доріг, протипожежних систем і рекреаційної інфраструктури. Такі проєкти дозволяють залучати приватні інвестиції, зменшувати бюджетне навантаження та підвищувати якість реалізації природоохоронних заходів.

Особливої уваги потребує стимулювання соціальних інвестицій бізнесу — зокрема, у вигляді компенсаційних посадок, фінансування екоосвітніх програм і модернізації деревообробних підприємств. У 2024 році понад 40 компаній деревообробної галузі реалізували проєкти з відновлення лісів загальною площею понад 2,5 тис. гектарів, інвестувавши у них близько 190 млн грн. Важливо також залучати до контролю за цільовим використанням коштів громадські організації, що сприятиме зростанню прозорості та підзвітності у сфері природокористування.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Фінансова децентралізація є ключовим чинником підвищення ефективності лісокористування в Україні, оскільки формує економічну зацікавленість громад у розвитку, охороні та відновленні лісових ресурсів. Передача частини лісових доходів на місцевий рівень забезпечує додаткові джерела фінансування екологічних програм, створення робочих місць і зміцнення контролю за використанням лісів.

У 2024 році місцеві бюджети отримали близько 240 млн грн лісових платежів, що дозволило профінансувати 180 млн грн на лісовідновлення та посадку понад 16 тис. га лісів. У громадах, які активно долучилися до моніторингу лісів, кількість незаконних рубок зменшилася на 25—30 %. Водночас понад 60 комунальних лісогосподарських підприємств забезпечують близько 4,5 тис. робочих місць і генерують 350 млн грн доходів, посилюючи соціальну стійкість територій.

Децентралізація сприяла розвитку партнерств між державою, бізнесом і громадами: лише у 2024 році приватні компанії інвестували близько 190 млн грн у створення 2,5 тис. га лісових насаджень. Це свідчить про зростання корпоративної екологічної відповідальності.

Разом із тим, потенціал децентралізації реалізується не повністю через нерівномірний розподіл доходів, низьку фінансову спроможність громад і відсутність чітких нормативів відрахувань. Підвищити ефективність системи можна шляхом: закріплення нормативу відрахування не менше 30 % рентної плати до місцевих бюджетів; створення регіональних фондів відтворення лісів; упровадження цифрових інструментів прозорості (ForestBudget); розширення доступу до міжнародних програм FAO, ЄБРР, GEF, EU4Environment; посилення громадського контролю за використанням коштів.

Отже, фінансова децентралізація має стати не лише інструментом бюджетної політики, а й стратегічним механізмом сталого управління природними ресурсами. Її

розвиток забезпечить прозору, ефективну та екологічно орієнтовану модель фінансування лісового господарства, що зміцнить "зелену" економіку України у період післявоєнного відновлення.

Література:

1. Musgrave R. A. The Theory of Public Finance: A Study in Public Economy. New York: McGraw-Hill, 1959. 628 p.
2. Oates W. E. Fiscal Federalism. New York: Harcourt Brace Jovanovich, 1972. 256 p.
3. Баймуратов М. Децентралізація та компетенція місцевого самоврядування в Україні. Віче. 2015. № 12. С. 14—17.
4. Гладка Т. І. Децентралізація влади в Україні як засіб посилення демократії та підвищення її стабільності. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2015. № 12. С. 23—31.
5. Возняк Г. Фінансова децентралізація та стале ендегенне зростання регіонів: формалізація напрямів впливу. Світ фінансів. 2019. № 2 (59). С. 49—59.
6. Осипенко С. О. Фінансова децентралізація: ефективність реалізації на місцевому рівні. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2013. № 4. С. 176—181.
7. Гюлтекін О. Еколого-економічне забезпечення рекреаційного лісокористування в умовах поглиблення децентралізаційних процесів. Економіка та суспільство. 2022. № 44.
8. Ігнатенко І. В., Шульга М. В., Малохліб О. С. Правові засади планування використання земель у межах територіальних громад як основи сталого землекористування. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2025. Т. 2 (87). С. 255—261.
9. Карпук А., Шуст О., Буценко Р. Фінансовий вимір впливу лісового господарства на соціально-економічне піднесення регіонів України. Економіка та суспільство. 2024. № 69.
10. Бабиш Р. Б. Стратегія збалансованого лісокористування як складова соціально-економічної політики. Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2016. № 4. С. 156—159.

References:

1. Musgrave, R.A. (1959), The Theory of Public Finance, McGraw-Hill, New York, USA.
2. Oates, W.E. (1972), Fiscal Federalism, Harcourt Brace Jovanovich, New York, USA.
3. Bajmurov, M. (2015), "Decentralization and competence of local self-government in Ukraine", Viche, vol. 12, pp. 14—17.
4. Hladka, T.I. (2015), "Decentralization of power in Ukraine as means of strengthening democracy and increasing its stability", Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok, vol. 12, pp. 23—31.
5. Vozniak, H. (2019), "Financial decentralization and sustainable endogenous growth of regions: formalization of areas of influence", Svit finansiv, vol. 2 (59), pp. 49—59.

6. Osypenko, S.O. (2013), "Financial decentralization: effectiveness of implementation at the local level", Zbirnyk naukovykh prats' Tavrijs'koho derzhavnoho ahrotekhnologichnoho universytetu (ekonomichni nauky), vol. 4, pp. 176—181.

7. Hiultekin, O.O. (2022), "Ecological and economic support of recreational forest management in the context of deepening decentralization processes", Ekonomika ta suspilstvo, vol. 44.

8. Ihnatenko, I.V. Shul'ha, M.V. and Malokhlib, O.S. (2025), "Legal principles of land use planning within territorial communities as the basis of sustainable land use", Naukovyj visnyk Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu. Serii: Pravo, vol. 2 (87), pp. 255—261.

9. Karpuk, A. Shust, O. and Butsenko, R. (2024), "Financial dimension of the impact of forestry on the socio-economic rise of regions of Ukraine", Ukrainy. Ekonomika ta suspil'stvo, vol. 69.

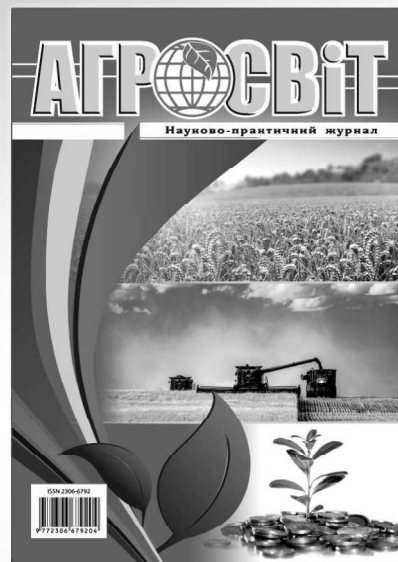
10. Babych, R.B. (2016), "Strategy of balanced forest use as a component of socio-economic policy", Visnyk Sums'koho natsional'noho aharnoho universytetu. Serii: Ekonomika i menedzhment, vol. 4, pp. 156—159.

Стаття надійшла до редакції 30.10.2025 р.

АГРОСВІТ

<https://nauka.com.ua>

Передплатний індекс: 23847

Виходить 24 рази на рік

**Журнал включено до переліку
наукових фахових видань України
з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)**

Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292